

erant. In cæteris autem, consimilē habent intelligentiā. Adijcit Lucas sussionem
 discipulorū Ioannis & pharisæorū, dicens. ¶ At illi dixerunt ad eum: Quare discipu- 56
 li Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorum: tui
 autē edunt & bibunt: Quibus ipse ait: Nunquid potestis filios sponsi, dum cū illis est
 sponsus, facere ieiunare: Venient autē dies, & cū ablati fuerit ab illis sponsus, tunc
 ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autē & similitudinē ad illos: Quia nemo cōmissurā
 à uestimento nouo immittit in uestimentū uetus: alioquin & nouum rumpit, & uete-
 ri non conuenit cōmissura à nouo. Et nemo mittit uinū nouum in utres ueteres, alio-
 quin rumpit uinum nouum utres, & uinū effundetur, & utres peribunt. Sed uinū no-
 uum in utres nouos mittendū est, & utraq; conseruatur. Et nemo bibēs uetus, statim
 uult nouum: dicit enim, uetus melius est. ¶ Discipulos Ioannis id interrogasse, cōstat
 ex Matthæo: & unā cū illis pharisæos, ex Marco. Sed addit hic Lucas, q̄ illi crebro nō
 ieiunabant, sed & obsecrationes faciebāt: quæ discipuli domini nō obseruabāt. At ea
 omnia erant humanæ iuxta sectas suas institutionis, nō diuinæ ordinationis: & ueteris
 fermētī, non nouæ doctrinæ, quæ syncera est & doctrina spiritus. Et satisfacit illis do-
 minus hic, ut Matthæi cap. nono, numero 81. & Marci cap. secundo, numero 13. di-
 ctum est. Et ex hoc q̄ hic ait Lucas dominū dixisse, Nemo commissurā à uestimēto no-
 uo immittit in uestimentū uetus: id est nemo frustum noui uestimenti uestimento ue-
 teri affuit, intelligimus καὶ ὅτι, quo hic utitur Lucas, & ἀναφορῆς, siue ἀγγραφῆς (utroque
 enim modo scribi solet) quo illic utitur Matthæus & Marcus, eodē recidere id quod
 iam diximus apud Matthæum cap. præfato. Addit præterea hic Lucas ex uerbis do-
 mini, uinum nouum in utres nouos mittendum esse: & q̄ nemo bibēs uetus, statim
 uult nouum: dicit enim, uetus melius est. Quo indicat doctrinā nouam, doctrinā gra-
 tiæ, doctrinā spiritus, nouis uasis, id est mentibus, non ueteri doctrina (hanc autē uo-
 co, quæ ex humano sensu est) imbutis, esse committendā: & tūc utraq; & doctrinam
 nouam, & mentes ipsas optime conseruari. Quod si cuipiā ueteri disciplina imbuto
 committatur noua, illum non protinus eā admittere, sed dicere ueterē, quæ est huma-
 ni sensus, meliorem esse, humanū iudicando diuinum, immo diuino melius: adeo stul-
 ta sunt hominum iudicia, ut humana diuinis longē præferant. Et haud scio, an tempo-
 ra nostra hac labe careant. Faciat IESV benignitas, ut citò purgentur, & omnes cœle-
 stem ambrosiā, uinum semper nouum, uinū euangelicum bibant. Reliqua omnia,
 Matthæo & Marco locis supradictis sunt communia. Deus igitur uelit, ut nos omnes
 noua uasa simus, nouam admittētes doctrinam, omni uetere quæ humana est, eiec-
 tas: spiritus enim CHRISTI semper nouus est (ut Adam semper uetus, semper tendens
 ad interitum) & ideo æternus, à summo patre per filium nobis cōmunicatus. Cui deo
 nostro unitrino, patri, filio, & spiritui sancto gloria, & honor, & indeficiens gratiarū
 actio, in omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT SEXTVM.

Actum est autem in sabbato secundoprmo, cum transfiret 57
 per sata, uellebant discipuli eius spicas, & māducabant con-
 fricantes manibus. Quidam autem pharisæorum dicebant
 illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respon-
 dens IESVS, ad eos dixit: Nec hoc legistis, quod fecit Da-
 uid, cum esurisset ipse & qui cū illo erāt, quomodo intrauit in domū dei, &
 panes propositionis sumpsit & manducauit, & dedit his qui cum ipso erāt,
 quos non licet manducare, nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis, quia

- 58 dominus est filius hominis, etiam sabbati. ¶ Factum est autē & in alio sab-
bato, ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius 10
dextera erat arida. Observabant autem scribæ & pharisæi, si in sabbato cu-
raret, ut inuenirent unde accusarent eum. Ipse uero sciebat cogitationes eor-
um, & ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, & sta in mediū. Et
surgens, stetit. Ait autem ad illos IESVS: Interrogo uos, si licet sabbatis be-
nefacere, an male: animam saluam facere, an perdere? Et circūspectis omni- 15
bus, dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est ma-
nus eius. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur adinui-
cem quidnam facerent de IESU. ¶ Factum est autem in illis diebus exiit
59 in montem orare, & erat pernoctans in oratione dei. Et cum dies factus es-
set, uocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & apostolos 20
nominauit, Simonem quem cognominauit Petrum, & Andream fratrem
eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomæum, Matthæum &
Thomam, Iacobum Alphæi & Simonem, qui uocatur Zelotes, & Iudam
60 Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit proditor. ¶ Et descendens cum illis, ste-
tit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa ple- 25
bis ab omni Iudæa & Hierusalem, & maritima & Tyri & Sidonis, qui uene-
rant ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui uexabantur à
spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere:
61 quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes. ¶ Et ipse eleuatis oculis in di-
scipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia uestrum est regnum dei. Bea- 30
ti qui nunc esuritis, quia saturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.
Beati eritis cum uos oderint homines, & cū separauerint uos, & exprobra-
uerint, & eiecerint nomen uestrum tanquam malum, propter filium homi-
nis. Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces uestra multa est in cœ-
lo: secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Veruntamen uæ 35
uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturati
estis, quia esurietis. Væ uobis, qui ridetis nūc, quia lugebitis & flebitis. Væ
cum benedixerint uobis omnes homines: secundum hæc enim faciebāt pseu-
doprophetis patres eorū. ¶ Sed uobis dico qui auditis: Diligite inimicos
62 uestros: benefacite his qui uos oderunt. Benedicite maledicentibus uobis, 40
& orate pro calumniantibus uos. Et qui te percutit in maxillam unam, præ-
be illi & alteram. Et ab eo qui aufert tibi uestimentum, etiam tunicam no-
li prohibere. Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne
repetas. Et prout uultis ut faciāt uobis homines, & uos facite illis similiter.
- 63 ¶ Et si diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis est gratia? Nam & peccato- 45
res, diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his, qui uobis benefaciunt:
quæ uobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum de-
deritis his à quibus speratis recipere: quæ gratia est uobis? nam & peccato-
res peccatoribus scenerantur, ut recipiant æqualia. Veruntamen diligite
inimicos

- 50 inimicos uestros: benefacite & mutuū date, nihil inde sperantes: & erit merces uestra multa, & eritis filii altissimi: quia ipse benignus est super ingratos & malos. ¶ Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. 64
 Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condēnare, & non condemna-
 bimini. Dimittite, & dimittimini. Date, & dabitur uobis. Mensuram bonam & confertam, & coagitatam, & supereffluētē dabūt in sinū uestrum. 65
 Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur uobis. ¶ Dicebat autem illis & similitudinem: Nunquid potest cæcus cæcum ducere? Nōne ambo in foueam cadunt? Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem autē, quæ in oculo tuo est, non consyderas? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non uides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies, ut educas festucā de oculo fratris tui. ¶ Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos: neq; arbor mala, faciēs fructum bonū. 66
 Vnaquæq; enim arbor, de fructu suo cognoscitur. Neq; enim de spinis colligunt ficus, neq; de rubo uindemiant uuam. Bonus homo, de bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo, de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. ¶ Quid autem uocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui uenit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam uobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentū supra petram: inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna. 67

ANNOTATIONES BREUES LVII. CIRCA LITERAM CAP. VI.

1	secundoprimo δευτεροπρώτῳ		futurum	16	Et extendit: ὁ δὲ ἐποίησεν οὕτως
	dictio composita	14	si licet τίξεται		Ille autem fecit sic
2	fata * &		quid liceat	17	manus eius * ἰγνὴς ὡς ἡ ἄλλα
4	licet * ποιῆν facere		utrum liceat		sana ut altera.
8	dedit * ἢ etiam	15	male:	17	insipientia: ἀνοίας
12	unde accusarent eum. κατηγοροῦν αὐτῶν		malefacere		amentia
	accusationem eius	15	perdere:	18	facerent – de
14	autem οὐκ		occidere	19	orare:
	ergo	16	omnibus * αὐτοῦ		ut oraret
14	Interrogo ἐπερωτήσω		illis,	21	quem cognominauit ὄρῳ ὀνόμαος

	quem nominauit	*καὶ &	ut eijcias
24	Scarioth	55 bonam - &	64 fructus malos:
	ἰσκαριώτην	57 uero	καρπὸν σαπρὸν
24	cum illis	ἔτι	fructum marcidum
	-de monte,	enim	67 thesauo
26	maritima - &	57 illis - &	*τῆς καρδίας αὐτῶ
28	immundis,* Etiam	58 cadunt:	cordis sui
32	exprobauerint	πειθύνται	68 os * αὐτῶ eius
	ὄνειδίσωσι	futurum.	71 in altum:
	probris affecerint	58 magistrū * αὐτῶ suum:	ἢ ἕβῃθυσ
36	qui habetis	59 erit, - si sit	& profunda fecit
	ὅτι ἀπέχετε	59 festucam * δὲ quæ	71 supra
	quia recipitis	60 τὸ	ἐπὶ
40	uobis: - &	τῷ ἰδίῳ	super
41	maxillam - unam,	proprio	& infra:
42	tibi uestimentū	61 de oculo	74 domum - suam
	σου θίματιον	ἃ ἐπὶ τῷ ὀφθαλμῷ	74 ædificanti
	tuum pallium	quæ in oculo	ἃικοδομήσαντι
49	foenerantur	& infra.	qui ædificauit
	δανείζουσι	61 ipse * τὴν quæ	75 ruina
	mutuum dant	62 ut educas	τὸ ῥήγμα
50	uestros,	ἃκαλεῖν	fractura

COMMENTARIUS IN CAPVT SEXTVM.

57

Is quæ dicta sunt, adiicit Lucas de uellicatione spicarum, & reprehēſione discipulorum à phariſæis, dicens. ¶ Factum est autem in sabbato secundoprimo, cum transiret per sata, uellebant discipuli eius spicas, & manducabant confricantes manibus. Quidam autem phariſæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis: Et respondēs IESVS ad eos dixit: Nec hoc legistis quod fecit Dauid cum esurisset ipse, & qui cū illo erant: quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis sumpsit & manducauit, & dedit his qui cū ipso erāt, quos nō licebat māducare nisi tantū sacerdotibus: Et dicebat illis, quia dominus est filius hominis, etiā sabbati. ¶ Hoc factū narrat Matthæus cap. duodecimo, numero 113. & Marcus cap. secundo, numero 14. Et eadem est hic & illic intelligentia, Sed sciscitabere, cum Lucas ait: Factum est autē in sabbato secundoprimo, quid sit sabbatum δευτερόπρωτον, id est secundoprimum: Id nosse oportet, quod in magnis celebratibus, qualia sunt pascha, scenopegia, & encania: prima dies erat sanctissima, atque celeberrima: sequentes autem usque ad ultimam, non ad eō celebres. Omnes tamen sabbata dicebantur: quanquam licebat in eis ex lege, quæ ad uescendum pertinerent, apparare. unde satis constat malignitas phariſæorum, arrepta qualibet uel leuissima occasione, discipulos reprehendere, & dominum sugillare uolentium. Prima autem illarum dierum non usquequaque solennium, sabbatum secundoprimum dicebatur, quod esset secundum à celeberrimo illo, & maximo sabbato, & primum magnum illud sabbatum sequentium: quod & uocabuli Græci compositio insinuare uidetur. Et ita qui secunda die à festo ambulat, iuxta Matthæum & Marcum sabbatis ambulat, & iuxta Lucam hic sabbato secundoprimo, qui & sequente numero dicit, ἐγένετο δὲ ἢ ἐπὶ τῷ σαββάτῳ, id est, Factum est autem & in altero sabbato. ubi de sabbato proxime sequente, sabbatum secundoprimum loquitur: aut certè de quodam ex alijs non proxime sequentibus illud, cum paulopost dicas

dicat: Interrogo uos si licet sabbatis benefacere. Cætera ut in Matthæo & Marco, di-
 lucidam habent intelligentiam. Mox subdit Lucas de homine, cui manus arida in pri-
 stinum uigorem restituta est, dicens. ¶ Factū est autē & in alio sabbato, ut intraret in 58
 synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obser-
 uabant autem scribæ & pharisæi, si in sabbato curaret, ut inuenirent unde accusarent
 eū. Ipse uero sciebat cogitationes eorū. Et ait hominī qui habebat manū aridā: Surge
 & sta in medium. Et surgēs, stetit. Ait autē ad illos I E S V S: Interrogo uos si licet sab-
 batis benefacere, an male: animam saluam facere, an perdere? Et circumspectis omni-
 bus dixit hominī: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus eius. Ipsi
 autem repleti sunt insipientia, & colloquebātur adinuicem, quidnam facerent de I E S
 V. ¶ Hoc, in altero sabbato factum est. Et utra manus pristinae incolumitati restituta
 sit, indicat Lucas, cū inquit: Et manus eius dextera. Quod Matthæus & Marcus non
 expresserant. Cætera similia sunt, & eodem ordine posita, ijs quæ Matthæus habet ca-
 pite duodecimo, numero 114. & Marcus cap. tertio, numero 15. Subdit Lucas ele-
 ctionem duodecim in apostolos, dicēs. ¶ Factum est autem illis diebus, exijt in mon- 59
 tem orare, & erat pernoctās in oratione dei. Et cum dies factus esset, uocauit discipu-
 los suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & apostolos nominauit: Simonem quem
 cognominauit Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum
 & Bartholomæum, Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi & Simonem qui uo-
 catur Zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iscariotem qui fuit proditor. ¶ Mons, ele-
 uationem mentis in deum monstrat. Nox, præsentis uitæ tempus, quo toto attentī &
 uigiles pernoctātesq; in oratione dei esse debemus, donec dies nobis oriatur qui nul-
 la nocte clauditur. Hæc electio apostolorum, & eorum nomina ponūtur à Matthæo
 cap. decimo, numeris 87. & 88. & à Marco cap. tertio, numero 17. Et hic omnia ut
 in illis sunt plana. Cæterum quem prius Lucas Leuīn nominauerat, hic nominat Mat-
 thæum. Mox uero aperit quid dominus fecerit, ubi ipse è monte in plana descēdit, di-
 cens. ¶ Et descendens cum illis de monte, stetit in loco campestri, & turba discipulo- 60
 rum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hierusalem, & maritima &
 Tyri & Sidonis, qui uenerant ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et
 qui uexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eū tan-
 gere: quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes. ¶ Quod descēdit in planitiem: mō-
 strauit coelestem illam, & superbonam benignitatem ad ima descēdere, ut nostras cu-
 ret infirmitates, quoties ipsam totis uotis requirimus, quacunque ex parte mundi id fi-
 at: quod ostendunt requirentes dominum ex omni Iudæa & Hierusalem, & mariti-
 ma plaga, quæ septentrionis occupat situm: & habet Gazam, Ascalonem, Azotū ex
 parte occidua, ratione ad Hierosolymam habita: ex parte autem orientis Iopen, Cæsa-
 ream Palestinæ citra Carmelum, & inter Liberon montem & Antilibanum, Tyrum,
 & Sidonem. Ex quibus locis, qui ad dominum uenerant, ipse eos in humili & plano
 loco, corpore sanauit, & mente illuminauit, & à malignis potestatibus liberauit. Et
 omnium studium erat, ipsum deuote tangere: quia uirtus diuina de illo exibat, quæ et
 nunc quoq; exit: & ut tūc, ita & nūc: quotquot ipsum pio affectu tangūt, sanat omnes
 Sed & ipsos sancta pascēbat alimonia, cæcitatē mentis, cognitionisq; inopiā ex-
 pellendo. Ac primo quidem suum ad discipulos dirigebat sermonem, ut subdit Lu-
 cas, dicens. ¶ Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, 61
 quia uestrum est regnum dei. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Beati
 qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis, cum uos oderint homines, & cum se-
 parauerint uos, & reprobrauerint, & eiecerint nomen uestrum tanquam malum,
 propter filium hominis: Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces uestra
 multa est in cælo, Secundum hoc enim faciebant prophetis patres eorum. Verunta-

22 men uæ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturati
 23 estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ cum be-
 24 nedixerint uobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudopropheta
 25 patres eorum. ¶ Hoc de beatitudinibus, est pars sermonis domini in monte habiti. Vnde
 de intelligitur dominus, ut euitaret populi se tangere uolentis compressionem, ascen-
 disse in montem suis ad se accersitis discipulis: populum autem ad radicem montis re-
 mansisse, sed sic tamen, ut uocē domini diuina ad ipsos loquētis audire posset. Et qua-
 tuor beatitudines ex illis octo, quas capite quito, numero trigesimo quarto ponit Mat-
 thæus, hic Lucas tangit: quibus etiam quatuor oppositas miseras opponit, quas non
 exprimit Matthæus. Vnde & apud Matthæū, octo ex opposito sumi possunt. Et quis
 addubitet, si paupertas spiritus reddit hominem deo acceptum, hoc est beatum, con-
 solationem in terrenis diuitijs efficere deo odibilem, & minime acceptum, hoc est mi-
 serum: Si esuries; & præsertim iustitiæ, deo placet ad æternorum bonorum saturita-
 tem: quidni saturitas intemperantiæ deo displiceat, deputanda tandem ad æternā bo-
 norum esuriem? Si contemplatione miseriarum, & præcipue dei, & quatenus dei of-
 fensarum, luctus deo acceptatur ad æternum gaudium: quid risus inter tot dei offen-
 sas in mundo parit, nisi alterius seculi, qui nunquam finietur, luctum, atque fletum? Si
 odia hominum, separationes, probra, eiectiones propter CHRISTVM, qui iustitia, ue-
 ritas, & sapientia dei est, computantur ad diuinum amorem, unionem, laudem, & in
 regnum cœleste admissionem: quid mundanæ hominum amicitia, lenocinia, adula-
 toriæ benedictiones, & receptiones, nisi illorum opposita facient odium dei, separa-
 tionem à deo, increpationem, & perpetuam à regno cœlesti exclusionem? Verè er-
 go miseri sunt illi, supra quos uæ, ululatus, & dolorosa desuper aduenit increpatione.
 62 22 His subdit dominus, quæ tum aderant, audientibus turbis, aliquot sancta & uiuifica
 23 præcepta (testante Luca) dicens. ¶ Sed uobis dico, qui auditis: Diligite inimicos ue-
 24 stros, benefacite his qui uos oderunt. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro
 25 calumniantibus uos. Et qui te percudit in maxillam unam, præbe illi & alteram. Et ab
 26 eo qui aufert tibi uestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te,
 27 tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et prout uultis ut faciāt uobis homines,
 28 & uos facite illis similiter. ¶ Primū. Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui ode-
 runt uos. Secundum. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniantibus
 uos, id est pro ijs qui molestia nocumento uel aliquo uos afficiunt. Tertium. Si quis te
 percusserit in maxillam unam, præbe ei & alteram. Quartum. Ei qui aufert tibi palliū,
 noli etiam prohibere & tunicā: id est, si quis auferat externa, noli etiam moleste ferre,
 si auferat & interna. Quintum. Omni petenti te, tribue: id est omni petenti à te mutuo,
 da illi. Et hæc ponit Matthæus capite quinto, numeris 45. & 46. Sextum. Si quis tua
 auferat, ne repetas. Et his præceptis, nos nullomodo hæere terrenis, & transitorijs bo-
 nis uult dominus: & siue adsint, siue non adsint, suscipere deq; ferre. Quod si adsint, usum
 nulli negari: & usum, non illa diligi: sed sic diligi, ut si adesse non possit (nobis scilicet il-
 lis fugacibus fortunis ut cunctis, non nostro uitio, priuatis) nihil torqueamur. Septimū,
 quod commune est: Quemadmodum uultis ut faciant uobis homines, hunc in mo-
 dum & uos illis facite. Hæc est lex naturæ, quæ uniuscuiusque menti sanæ, & nō cor-
 ruptæ, ab ipso optimo conditore naturæ, inscripta est: quam obseruare debemus, non
 tam quia naturæ est, quam quia dei & à filio dei nobis referata, atq; præcepta. Et hanc
 63 22 ponit Matthæus capite septimo, numero 64. Porro aliquorum ex præcedētibus præ-
 23 ceptis rationem subdit dominus, referante Luca, dicens. ¶ Si diligitis eos qui uos di-
 24 ligunt, quæ uobis est gratia? Nam & peccatores, diligentes se diligunt. Et si benefe-
 25 ceritis his qui uobis benefaciunt, quæ uobis est gratia? Si quidem & peccatores hoc
 26 faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere, quæ gratia est uobis?
 Nam

Nam & peccatores, peccatoribus scenerantur, ut recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos uestros, benefacite & mutuuum date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa: & eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. **C** Si diligitis (inquit) eos qui uos diligunt, quæ uobis est gratia, id est quæ uobis est gratia apud deum? Nulla sanè debetur, etiam si ulla deberi potest gratia: nam diligentes se diligere, est naturæ debitum. Quod si dicas, illis apud deum gratiam esse, ergo & peccatoribus apud deum gratia est: nam & peccatores, diligentes se diligunt. Verum si diligimus inimicos, non est naturæ debitum: cum id supra naturam sit, & dei quædam imitatio, & eius qui cum mali essemus & inimici, dilexit nos, & misit unigenitum suum, & pro nobis omnibus tradidit illum. Et ideo gratia reposita est nobis apud deum: quia, etsi nobis non debita (gratia enim deberi non potest) suo tamen tempore (quod quidem certo certius est) ex illa dei superexuberante bonitate, nequaquam frustrabimur. Et hæc est primæ particulæ primi præcepti, ratio, Secundi autem ratio, consimilimis est. Nam si bona facimus ijs, qui nobis bona faciunt, id naturæ debitum est: & ex hoc non est gratiæ locus apud deum: quando quidem & peccatores id faciunt. Sed age, qui diligunt diligentes se, & benefaciunt ijs, qui sibi bona faciunt, siue boni sint, siue peccatores: bene ne an male faciunt? Nihil prohibet quin bene faciant: nam quod facere debent, faciunt: & debitum pendunt. sed hæc, quatenus huiusmodi, nihil ad gratiam, neque illi præmium inde accipient, neque isti dabunt pœnas. Videbitur ergo forsitan tibi, qui præceptum dilectionis erga amicos obseruat, hoc nihil illi esse ad gratiam: sed solum ei, qui erga inimicos. Non ita est: sed erga amicos & erga inimicos obseruatio, potest esse ad gratiam: nam cum obseruas erga amicos, non solum quia id naturæ debitum est, sed quia dominus præcepit, qui diligit diligentes se: & magis & delectabilius, quia dominus præcepit, quam quia naturæ debetur: huic obseruationi tuæ erit gratia apud deum, cui in diligendis amicis das primum & potissimum locum. Sed obseruatio dilectionis erga inimicos, magis est ad gratiam: nam dilectio illa nequaquam naturæ debita est: & ideo est ad gratiam. & quod hoc præcipue obseruamus, quia deus præcepit, cui primas & summas huius dilectionis tribuimus partes, id insuper ad gratiam. Quanquã hæc dilectio nunquam inuenitur, nisi illa inueniatur: nam qui fieri potest, ut quis diligat inimicum, qui non diligit amicum? Quod si etiam in terris amicus deesset, in cœlis nõ deest, plurima scilicet turba angelorum & sanctorum, qui semper deum laudant, eiusque uoluntatem semper faciunt: & maxime omnium dominus noster: qui secundum eam naturam nostram consortem, quam cœlo intulit, in summo creaturarum diligendus est, secundum uero eam, quam ad nos attulit, super omnia, omnemque creaturam. Rationes secundi, tertij, & quartij, sunt CHRISTI imitatio: qui (ut ait Petrus) cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniuste, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Cuius uestimenta partiti sunt sibi milites, & in uestem eius miserunt sortem. De quinto, subdit dominus rationem: nam si das mutuo illis, à quibus æquale te percepturum non diffidis, id est naturæ debitum, ut illi facias, quod tibi ab eo fieri uis. Et quæ est inde apud deum gratia? At si mutuuum das pauperi, à quo etiam æquale te percepturum non speras, neque uis, neque curas, supra naturæ debitum facis: & tibi apud deum gratia est: & maxime, quando non tantum humanitati tribuis, quantum diuinæ uoluntatis obsequio nobis id ad imitationem sui præcipientis. Deus est principium, qui in omnibus omnia præcipue operatur bona: qui solus instrumentum esse nõ potest: cætera autem omnia sunt instrumenta. sit ergo in omnibus actionibus prima, summaque causa: cætera, ut aduentitia. Et quod hic dicitur, peccatores peccatoribus scenerantur: intelligitur mutuuum dant, hoc enim hic *δανεισθησιν* significat. Nam qui mu

1. Petr. 2.

Ioan. 19

tuum dant, recipiunt æquale, & ita sibi satisfactum ducunt. At qui scenerantur, etiam recipiant æquale: contenti tamen non sunt, sed insuper scenus, usuram que exigunt. Abusus est ergo interpretis hoc uocabulo scenerantur, loco huius, mutuam, aut dant mutuam: nam idem est uocabulum *ἀναίσιον*, quod paulopost uertit mutuam dare. Quod uero dominus resumit: Veruntamen diligite inimicos uestros, benefacite & mutuam date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa, & eritis filij altissimi: quia ipse benignus est super ingratos & malos. hoc facit ad præceptorum commendationem, & quàm deo placeant insinuationem, diuinæque imitationis refectionem. Vbi cum dicit, nihil inde sperantes: intellige in hoc mundo ab ijs, in quos talia imitationis diuinæ bonitatis contulerimus officia, spem nostram uniuersam diuinæ bonitati committentes. Et quanquam ex uerbis domini cognoscimus, sic nobis faciendibus mercedem magnam, sed gratuitam esse repositam: non tamen propter mercedem illam faciamus, sed propter illum qui mandat, cuius imitatio bona est, & illi beneplacens & accepta: nihil etiam quoad possumus de mercede cogitantes, quæ certe quanta qualis ue sit, in mentes hominum, quãdiu mortales sumus, cadere non potest. Dei bonitas sit nostrum obiectum, merces non, ne nos ipsos respiciamus. Deinde

64 „ de alia, referente Luca, subdit dominus præcepta, dicens. ¶ Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Noli te condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittimini. Date, & dabitur uobis. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinu uestro. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur uobis. ¶ Quæ hic subiuncta sunt, præcedentium numero aggregabimus. Esto igitur hoc, octauum: Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. De patre celesti hoc dicitur, qui deus est, cuius miserationes super omnia opera eius. Et beatos misericordes pronūciauit dominus ex Matthæo capite quinto, numero trigesimo quarto. Nonum, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Decimum, Nolite condemnare, & non condemnabimini. Illo, priuata & secundum carnem iudicia prohibentur, quibus qui iudicant, à deo iudicabuntur. Isto, priuata, & secundum sensum carnis aliorum condemnationes: quibus qui alios condemnant, à deo condemnabuntur. Et hæc in Matthæo capite septimo, numero sexagesimo primo habentur. Undecimum, Dimittite, & dimittimini: hoc est, Absoluite, & absoluemini. Si quis erga te debito, aut obligatione ligatus est, absolue eum: & maxime, quia dominus iubet. & ea erit tibi apud deum gratia, quod te à debito & obligatione erga se, absoluet: quãuis tantum homo homini debere & obligari non possit, quãtum homo deo debet, obligatur que.

¶ Duodecimum, Date, & dabitur uobis. Benefici simus in omnes quoad possumus, erogemus de facultatibus nostris indigentibus, propter illum, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & nobis pro terrenis beneficijs (tanta est eius gratia) æterna dabuntur. Et ne ducamus eos impotentes, in quos beneficia qualiacumque, siue spiritualia, siue terrena collocamus, dicit ipsos nobis uices reddituros secundum mensuram bonam, compressam, concussam, & supereffluentem: et si ipse sit qui omnia illorum uice tribuit. Quanquam & qui hinc pauperes ad felicia regna commigrant, illic diuites facti, suffragijs & interpellationibus apud deum, abunde beneficia terrena in se collocata compensant, & insuper deus & pro his, & pro alijs, suam adiicit gratiam. Regula enim est: Qua mensura mensi fuerimus, siue in bono, siue in malo: eadem, iustitia nobis remetietur diuina. Quod & in Matthæo capite septimo, numero sexagesimo primo, etiam attestatur dominus. & subiungit Lucas parabolam de ijs,

140.1. „ qui se præstant alijs duces, cum ipsi sint cæci, dicens. ¶ Dicebat autem illis & similitudinem: Nunquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? „ Non est discipulus super magistrum, Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius.

» eius. Quid autem uides festucam in oculo fratris tui: trabem autem quæ in oculo
 » tuo est, non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine etiam
 » festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non uides? Hypocrita, ecce pri-
 » mum trabem de oculo tuo: & tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris
 » tui. ¶ Omnis homo cæcus est, qui uias dei ignorat & iustificationes eius, & qui se-
 » cundum sensum carnis, non secundum intelligentiam spiritus incedit, & se ingerit
 » ut præstet alteri ducatum, ac se alterius facit magistrum. Et hanc similitudinem habet
 » Matthæus capite quinto decimo, numero 150. Quod autem subiungitur de discipu-
 » lo, habet idem Matthæus capite decimo, numero nonagesimo septimo. Et cum hic
 » dicitur, Perfectus autem omnis erit: id perfectus erit, dicit Matthæus, sufficit discipu-
 » lo. Vnde si cæcus sit magister, cæcus erit discipulus, si sit ut magister eius: & hoc illi
 » sufficit. At hoc non est esse perfectum. Certè Græce hic dicitur *κατηρητισμένος δὲ πᾶς ἕσται*
 » *ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ*, quod sic etiam uerti potest, Concinnatus autem omnis erit ut ma-
 » gister eius: ut intelligamus si bonus probè, si malus prauè. *καταρτίζομαι* enim, non
 » modo perficior, sed & concinnor & præparor significat. Et hunc huius loci arbitror
 » esse sensum. Quod adiungitur de festuca conspicua in oculo fratris, id habet Matthæ-
 » us capite septimo, numero sexagesimo primo. Et eadem hic & illic est intelligentia.
 » Porro hæc de cæco & festuca, præceptum nonum & decimum respiciunt. Deinde
 » subiungit Lucas uerba domini de arbore bona & mala, dicens. ¶ Non est enim 66
 » arbor bona, quæ facit fructus malos; neque arbor mala, faciens fructum bonum.
 » Vnaquæque enim arbor, de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt
 » ficus, neque de rubo uindemiunt uua. Bonus homo, de bono thesauro cordis sui pro-
 » fert bonum: & malus homo, de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim
 » cordis os loquitur. ¶ Bona arbor, homo bonus & iustus: Mala arbor, homo ma-
 » lus ac iniustus. Boni fructus, opera fidei, opera bona. Mali, mala. Et bona arbor &
 » fructus eius, charismata & præcepta dei respiciunt, & opera eorum. Mala arbor &
 » fructus mali, dissipationes, transgressiones, & mala opera. Et consimilia istis, quæ hic
 » ponuntur, tractat Matthæus partim capite septimo, numero sexagesimo sexto: par-
 » tim capite duodecimo, numero centesimo uigesimo. Neque horum difficilis est in-
 » telligentia. Porro subdit dominus de istis, qui audiunt doctrinam suam, & non faci-
 » unt: & de istis etiam qui audiam faciunt, sic aperiente Luca. ¶ Quid autem uocatis 67
 » me, domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui uenit ad me, & audit ser-
 » mones meos & facit eos, ostendam uobis cui similis sit. Similis est homini ædifican-
 » ti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatio-
 » ne autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata e-
 » nim erat supra firmam petram. Qui autem audit & non facit, similis est homini ædi-
 » ficanti domum suam supra terram sine fundamento: in quam illisus est fluuius, et con-
 » tinuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna. ¶ Ut frustra quis in re tempo-
 » rali quempiam uocat dominum suum, cuius nullum implet præceptum: sic frustra,
 » quo ad spiritum, deum uocant dominum, qui non implent quod est ab eo manda-
 » tum: imò eos qui doctrinam dei audiunt, & non faciunt, durior manet exitus. quan-
 » doquidem seruus qui cognouit uoluntatem domini sui, & non se præparauit, & non *LUC. 12.*
 » fecit secundum uoluntatem eius, uapulabit multis. Porro audientes doctrinam dei, si-
 » miles sunt agro seminato optimo semine: ad quem, nisi pullulet, omnia genera auis-
 » um ad diripiendum illud, conuolant: sic & audientes, omnia genera tentationum in-
 » uadunt, & doctrinam dei auferunt, nisi procedant ad opus. Et ut ager seminatus, ex
 » bono semine bonas producit herbas: at si bonum semen diripiatur, ex se profert no-
 » xias & inutiles: sic & terra nostra, cum ociosa esse non possit, aut ex bona doctrina,
 » bona proferet opera: aut illa neglecta, aut astu maligni sublata, ex se noxia proferet, et

inutilia. Cæterum qui doctrinam CHRISTI audit, & eam facit, id est secundū eam uiuit, non solum similis est terræ proferenti bonum fructum, sed & ædificanti ædificium supra solidissimum fundamentum. Quid enim CHRISTO solidius, supra quem sancta fides, sancta eius doctrina, & opera illius fundata sunt? Et quod pulchrius ædificium templo dei, quod inde confurgit? Et hanc quoque similitudinem audientium sermones CHRISTI, & facientium: item audientium & non facientium, ponit Matthæus capite septimo, numeris sexagesimonono & septuagesimo, quæ & illic latius explicata est. Det ergo nobis dominus IESVS, ut uerè possimus eum uocare dominum, & ex suis sermonibus ipsi ædificare templum, in quo pater & ipse & spiritus sanctus inambulent: nullis unquam illecebris, nullisque mundi aut diaboli tentationum inundationibus quatiendum, sed in quo perenniter laus dei resulet. Quia est qui solus trinus & unus est benedictus, & super benedictus, & quæ deæcet laus omnis, adoratio, & gloria in omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT SEPTIMUM.

68

68 **V**m autem impleisset omnia uerba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam seruus male habens, erat moriturus: qui illi erat preciosus. Et cum audisset de IESV, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut ueniret, & saluaret seruum eius. At illi cum uenissent ad IESVM, rogabant eum solcite, dicentes ei, quia dignus est ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. IESVS autem ibat cum illis. Et cum iam non longe esset à domo, misit ad eum centurio amicos, dicens: Domine, noli uexari. Non enim sum dignus ut sub tectum meum intres: propter quod & meipsum non sum dignum arbitratu, ut uenirem ad te: sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habes sub me milites, & dico huic, uade, & uadit: & alio, ueni, & uenit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito IESVS miratus est, & conuersus, sequentibus se turbis dixit: Amen dico uobis, nec in Israël tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum qui languerat, sanum. **¶** Et factum est deinceps ibat IESVS in ciuitatem, quæ uocatur Naim, & ibant cum eo discipuli eius & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis: ecce defunctus efferebatur, filius unicus matris suæ. Et hæc, uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum uidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait: Adolescens, tibi dico surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis: & quia deus uisitauit plebem suam. **¶** Et exiit hic sermo in uniuersam Iudæam de eo, & omnem circa regionem. Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad IESVM, dicens: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Cum autem uenissent ad eum uiri, dixerunt

69

70

5

10

15

20

25